

σουλής, ἀκόμα καὶ Μπουρμπουλής (ὁ γαμπρὸς τῆς οἰκογένειας τῶν Μπουρμπουλαίων). Καὶ πολὺ φυσικὰ ἑνὸς σόγαμπρου ἢ θέληση δύσκολα μπορεῖ νὰ ἰσχύει ἀπόλυτα στὴν οἰκογένεια μέσα τῆς γυναίκας του, ὅταν μάλιστα εἶναι ἀπὸ ἄλλο χωριὸ ἢ κοινωνικὰ κατώτερος.

Τὸ ἴδιο κωμικὰ καὶ παράξενα εἶναι στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ μερικὰ ἀρσενικὰ ὀνόματα μὲ θηλυκὴ κατάληξη: *Κλεωνύμη* καὶ *Σωστράτη* εἶναι σκωπτικῆς ὀνομασίης, πού δίνει ὁ Ἀριστοφάνης σὲ ἄντρες, πού γυναικόφερναν καὶ εἶχαν ἀρκετὰ ὑποπιτη φήμη. Τὸ ἴδιο καὶ στὸν Κικέρωνα ἢ *Egilia*, στὸν Ὅρατιο ἢ *fragilis Pediatia*.

Ἔχουμε λοιπὸν δύο τύπους· ὁ ἕνας συνδυάζει ἓνα ὄνομα θηλυκὸ μὲ ἀρσενικὴ κατάληξη (*Μαρθῆς*), ὁ ἄλλος ἀρσενικὸ μὲ θηλυκὴ (*Κλεωνύμη*). Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσά τους εἶναι λεπτὴ, μὰ χαρακτηριστικὴ. Καὶ τὶς δύο φορὲς ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἄντρες, πού τὸ φέρεσιμό τους ἢ ἡ περίστασις τοὺς ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν γνήσιο ἀντρικὸ τύπο. Στὴ δευτέρῃ ὅμως περίπτωσις ἔχουμε τὸν ἀπογυναικωμένο, πού τ' ὄνομά του, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὴ βαθύτερή του ὑπόστασις, χρειάζεται νὰ θηλυκοποιηθεῖ. Εἶναι μιὰ γυναίκα, πού ἔτυχε νὰ ἔχει ἀντρὸς ὄνομα. Ἀντίθετα τὰ γυναικωνυμικὰ τῶν Τρικάλων θὰ τὰ καταλάβουμε μοναχὰ σὰ μιὰ συνειδητὴ ἀντιστροφή τῆς ἀντρωνυμίας, πού γιὰ τὸ λαὸ ἐκφράζει τὴ φυσικὴ καὶ σωστὴ σχέση ἀνάμεσα στὰ δύο φύλα. Ἡ ἀντιστροφή αὐτὴ παρουσιάζει ἓναν ἄντρα, πού παίρνει ὑπόστασις ἀπὸ τὴ γυναίκα του καὶ μόνο ἀπ' αὐτή. *Κλεωνύμη* εἶναι ὁ ἄντρας - γυναίκα, *Μαρθῆς* ὁ ἄντρας τῆς γυναίκας του.

Ὅσο φυσικὸς παρουσιάζεται στὴ γλῶσσα μας ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀντρωνυμικῶν (*Γιώργαινα* κτλ.), τόσο ἀφύσικος τῶν γυναικωνυμικῶν. Ἡ προσκόλλησις μιᾶς ἀρσενικῆς κατάληξης σ' ἓνα θηλυκὸ ὄνομα θὰ παρουσιαστεῖ βέβαια κάπως παράξενη στὸ γραμματικὸ, πού θὰ θελήσῃ νὰ μελετήσῃ τὴ γλῶσσα σὰ λογικὸ κατασκευάσμα μόνον. Κι' ὅμως αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ παράβασις ἑνὸς γραμματικοῦ κανόνα μὲ ἀπόλυτο κῦρος γίνεται ἓνα θαυμάσιο ὄργανον στὸ λαὸ γιὰ νὰ ἐκφρα-

στεῖ. Τὴν ὥρα ποῦ βλέπει ν' ἀναποδογυρίζεται ὁ φυσικὸς ἢ ὁ κοινωνικὸς νόμος, μὲ ποιοῦ ἄλλο μέσο μπορεῖ νὰ δώσει πιὸ δυνατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἀνατροπῆς αὐτῆς παρὰ μὲ μιὰ λέξη, σχηματισμένη κι' αὐτὴ ἀφύσικα; Ἡ ἀντινομία, ποῦ παρουσιάζει ἡ συζυγία μιᾶς ἀρσενικῆς κατάληξης μ' ἓνα ὄνομα θηλυκὸ συμβολίζει τὴν οὐσιαστικὴ ἀντινομία, ποῦ νιώθει ὁ λαὸς, ὅταν βλέπει ἓναν ἄντρα ὑποταγμένο στὴ γυναῖκα. Ἐνα λάθος γραμματικὸ, ποῦ ἐκφράζει μὲ τὸν πιὸ ἄμεσο τρόπο ἓνα λάθος τῆς ζωῆς.

Σημείωμα. Γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἰδέες Ἀριστοφ. Νεφ. 678, 680. Κικ de orat. 2, 277, Ὁράτ. Σατ. 1, 8, 39. — Παρόμοια γυναικωνυμικά στὴν Κεφαλλονία (*Ἀγαθος, Νιζαῖρος* κτλ.) καὶ στὸ Ζαγόρι (*ὁ Νικόλας τῆς Χαρέμας*). Ἰδέες Λεξ. Ἀρχεῖο 6, 1923, 44 κ. ἐ. Νέος Ἑλληνομν. 2, 1905, 285. — Ἀπὸ ἀνάλογους λόγους παίρνουν καὶ τὰ παιδιὰ τ' ὄνομά τους ἀπὸ τὴ μητέρα ἀντὶ ἀπὸ τὸν πατέρα, ὅταν αὐτὸς λείπει χρόνια στὰ ξένα ἢ κι' ἔχει πεθάνει νωρὶς καὶ μένει ν' ἀναθρέψει τὰ παιδιὰ τῆς παίρνοντας πᾶνω τῆς ὅλες τίς δουλειῆς καὶ τίς ἐγνοιες τοῦ ἀντρός. Ἀκόμα κι' ὅταν ἐκεῖνος εἶναι φτωχὸς ἢ κι' ἀπὸ ξένο μέρος καὶ μπαίνει σὺγαμπρος. Μητρωνυμικά ἀναφέρονται λίγο πολὺ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ τὴ Μακεδονία, τὴν Ἡπειρο, τὰ νησιά, ἀκόμα κι' ἀπὸ τὸ Δεῖβήσι: *Γιάννης Βαρβάρας, Νικόλας Χατζηεὐθυμίας, Διαμαντῆς Ἀρχοντούλας* (Νέος Ἑλληνομν. 1, 162. 2, 281. 3, 253, Λαογρ. 7, 124). — Τ' ὄνομά της μπορεῖ νὰ δώσει σὲ παιδιὰ κι' ἄντοια ἢ γυναῖκα κι' ὅταν ἀσκεῖ κάποιο ἐπάγγελμα (*ὁ Κώστας τῆς μαμμῆς, Μανουὴλ Καλονγγιᾶς — ὁ διευθύντριος!*). — Γι' ἀνάλογους σχηματισμοὺς σὲ ξένους λαοὺς ἰδέες *W. Havers, Handbuch der erklärenden Syntax 1931, 40.*

2. Μιὰ παρατήρηση στοὺς νεοελληνικοὺς ἐμπρόθετους προσδιορισμοὺς.

Τὸ πολὺτιμο βιβλίον τοῦ κ. Τζαριζάνου γιὰ τὴ νεοελληνικὴ σύνταξη, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χρήσιμα βοηθήματα στὸ μελετητὴ τῆς γλώσσας μας καὶ στὸ φιλόλογο γενικά, δὲ θὰ χάσει βέβαια τίποτα ἀπὸ τὴν ἀξία του, ἂν ἡ ἔρευνα συμπληρώσει σιγὰ σιγὰ τὰ κεφάλαιά του καὶ δώσει κανόνες πιὸ λεπτομερειακοὺς, ποῦ δὲν εἶχαν σ' ἓνα ἐγχειρίδιον τὴ θέση τους. Ἐδῶ θὰ ἤθελα νὰ κάνω μιὰ παρατήρηση γιὰ

τῇ χρήσῃ τοῦ ἐμπρόθετου προσδιορισμοῦ στὸ νεοελληνικὸ λόγο :

Ἡ ἀναλυτικὴ τάση, πὸν χαρακτηρίζει γενικὰ τὴ γλῶσσα μας, δύσκολα ἐπιτρέπει στὸν ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ νὰ δεχτεῖ κι' αὐτὸς ἄλλον προσδιορισμὸ, ἐπιρρηματικὸ εἴτε ἐμπρόθετο, τοποθετημένον μάλιστα ἀμέσως μετὰ τὸ ἄρθρο: *οἱ καλὰ κεινωμένες δουλειές—ἔβλεπε τῆς κυρίας Μ. τὸ ἀκόμα νεανικὸ πρόσωπο — παρασταίνουν τὸν εἰς τὲς αἰσθήσεις ἀόρατο Μονάρχη*, εἶναι ἔκφρασεις ἀταίριαστες στὸ λόγο μας. Τὸ ἄρθρο ἀπαιτεῖ ἀμεσα κοντὰ του ἂν ὄχι τὸ οὐσιαστικὸ του, τουλάχιστο τὸ ἐπίθετο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ στηριχτεῖ ἐπάνω του. Καλύτερα λοιπόν: *τὸν ἀόρατο εἰς τὲς αἰσθήσεις Μονάρχη*, τὸ νεανικὸ ἀκόμα πρόσωπο ἢ καὶ πιὸ ἀναλυτικά: *τὸ Μονάρχη, τὸν ἀόρατο εἰς τὲς αἰσθήσεις ἢ καὶ πὸν εἶναι ἀόρατος...*, τὸ πρόσωπο, πὸν ἦταν νεανικὸ ἀκόμα. Τὸ ἴδιο δύσκολος εἶναι ὁ συνδυασμὸς δύο ἀνόμοιων προσδιορισμῶν ἀνάμεσα στὸ ἄρθρο καὶ στ' ὄνομα: *ἡ γῦρο ἀπὸ τὸ τέμενος ἀρχαία πόλη δὲν ἀνασκάφηκε ἀντὶ ἡ ἀρχαία πόλη, πὸν ἦταν.....*

Ἐνάλογη ἀπαγόρευσις γιὰ τὸν πεζὸ ὅμως μοναχὰ λόγῳ ἰσχύει καὶ στὴν χρήσῃ τῆς ἀναφορικῆς πρότασις, πὸν παίρνει τὴ θέσιν ἐπιθετικοῦ προσδιορισμοῦ ἀντὶ γιὰ μετοχή: *κι' ἔτσι γελῶντας κάποτε τὸ πὸν μὲ τρώει μαράζι — τὰ πὸν σᾶς ρίξανε σπαθιά, πὸν σᾶς φάγανε βόλια' ἀκόμα καὶ χωρὶς οὐσιαστικὸ ἔτσι πὸν τὸ ἄρθρο νὰ παίρνει τὴ θέσιν δειχτικῆς ἀντωνυμίας: γιατί τὰ πὸν θαρθοῦνε τάχα, νὰ μὴ τὰ λογαριάζω πλιά; — τὰ πὸν ποτὲ δὲ θ' ἀνεβοῦν, τὰ πὸν δὲ λέμε — στοὺς πὸν προδίνομε ἄθελα κι' ἄπιστοι καὶ πιστοί.* Ἡ τοποθέτησις αὐτὴ τῆς ἀναφορικῆς πρότασις πρὶν ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ, πὸν προσδιορίζει, — τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἀντωνυμικὴ χρήσις τοῦ ἄρθρου — μᾶς παρουσιάζεται ἀσυνήθιστη, κατάλληλη γιὰ τὸν ποιητικὸ μοναχὰ λόγῳ. Ἐὰν χρησιμοποιοῦντο κάποτε καὶ στὸν πεζὸ (π. χ. *ξεχωρίζοντας ἀπὸ τὴν κοιτικὴν γιὰ τὰ πὸν ζοῦμε πράγματα*, Κ. Παλαμᾶς, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ. 1935, 38), αἰτία εἶναι, ὅτι ἡ γλῶσσα μας, στὴν

ἀρχὴ τῆς ἐξέλιξίς της καθὼς βρῖσκεται, δὲν ἔβαλε ἀκόμα αὐστηρὰ σύνορα ἀνάμεσα στὴν ποιητικὴ καὶ στὴν πεζὴ χρῆσι. Στὸν ἀρχαῖον ἢ σύνταξιν αὐτὴ δὲν εἶναι ποιητικὴ: τὸν δὲ ἔφη δεσπότης τούτου εἶναι, ea quae ferebant onera.

Κι' ἐδῶ ἡ ἐντύπωση, ὅτι ἔχουμε μιὰν ἔκφραση ἀσυνήθιστη, μετριάζεται ὅταν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναφορικὴ πρότασι ὑπάρχει ἓνας πραγματικὸς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς, πού νὰ στηρίξει κι' αὐτὴν καὶ τὸ ἄρθρον στὴν ἀρχή: σοφέ μου, τὸ τετράσοφο πού σὲ φωτᾷει λυχνάρι... — στὴν ὑπουλὴ αὐτὴ πού σὲ ζῶνει γαλήνη — τὸ ὕστερονὸ πού ἐκεῖ θ' ἀφήσω τραγούδι.

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΑΚΡΙΑΔΗΣ

